

Factors d'implantació de la terminologia catalana: els manlleus

M. AMOR MONTANÉ MARCH
Universitat Pompeu Fabra
amor.montane@upf.edu

M. Amor Montané March és

doctora en Ciències del Llenguatge i Lingüística Aplicada (2012) i llicenciada en Traducció i Interpretació (2004) per la Universitat Pompeu Fabra (UPF). Actualment és membre del grup de recerca IULATERM (lèxic, terminologia i discurs especialitzat) de l'Institut de Lingüística Aplicada (IULA), professora del Màster online en Terminologia (IULA) i investigadora postdoctoral a la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED). Les seves línies d'interès principals són la terminologia i la neologia. Administra eines de gestió de corpus i terminologia, col·labora en projectes de gestió terminològica i ha impartit classes de terminologia, llengua catalana, escriptura acadèmica, lingüística de corpus i informàtica com a professora associada de la UPF.

Resum

En aquest estudi duem a terme una anàlisi de la implantació de la terminologia en l'ús amb l'objectiu de trobar algunes de les causes que expliquen l'èxit o el fracàs de les propostes denominatives. Partim de la premissa que existeix un conjunt de factors que influeixen positivament o negativament la implantació terminològica. Establim una metodologia de treball que ens permet d'obtenir dades quantitatives i qualitatives per a la recerca de factors d'implantació i, a continuació, ens proposem d'estudiar-ne un de caire lingüístic: l'acostament formal i semàntic al terme original. L'anàlisi ens proporciona dades empíriques per confirmar que aquest aspecte, àmpliament tractat en la bibliografia, és efectivament un factor d'implantació, malgrat que no és l'únic.

PARAULES CLAU: terminologia; ús lingüístic; implantació terminològica; factor d'implantació; manlleu

Abstract

Implantation factors of Catalan terminology: Loanwords

This paper presents a terminology implantation analysis with the aim to find some of the causes explaining the success or failure of terms in real language use. We start from the premise that there are factors which influence terminology implantation in a positive or negative way. We establish a specific methodology in order to obtain quantitative and qualitative data for research on implantation factors. In this paper we study one of these factors related to linguistic aspects: formal and semantic proximity to the original term. The results obtained provide empirical data confirming this aspect, widely discussed in the literature, as a real implantation factor, although it is not the only one.

KEYWORDS: terminology; language use; terminology implantation; implantation factor; loanwords

TERMINÀLIA 13 (2016): 7-16 · DOI: 10.2436/20.2503.01.88
Data de recepció: 14/03/2016. Data d'acceptació: 12/04/2016
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Des de la normalització terminològica fins als factors d'implantació

La normalització de la terminologia és un procés que es duu a terme en totes les llengües, però només en algunes és una activitat planificada, essencialment en les llengües minoritàries i/o minoritzades. Aquest tipus d'intervenció en la llengua és el que trobem en el context català, on un organisme de caràcter institucional, compartit per l'Administració (la Generalitat) i l'Acadèmia (l'Institut d'Estudis Catalans), el TERMCAT, amb el concurs de científics i tècnics, elabora guies de creació i adaptació de terminologia i, sobre la base d'aquestes guies, aprova i difon terminologia nova.

No obstant això, i com de fet sembla lògic que passi, els recursos terminològics creats pel TERMCAT no sempre tenen l'èxit que es podria esperar, sovint perquè els especialistes, quan han incorporat un terme —sigui adequat o no—, es resisteixen a substituir-lo per un altre, llevat que tinguin una forta consciència de la necessitat de seguir unes directrius en favor del creixement harmònic de la llengua. Tanmateix, els estudis sobre la implantació de les formes en català aprovades pel TERMCAT són escassos (Alonso *et al.*, 2002; Yzaguirre *et al.*, 2003; Vila, dir., Nogué i Vila, 2007; i alguns treballs acadèmics, com els de Cot, 2011; Font, 2011; Valls, 2012). A més, no existeix una proposta metodològica consensuada d'anàlisi i de seguiment de la nova terminologia.

Seguint Auger (1986 i 1999), creiem que, alhora que es duu a terme un procés de normalització de la terminologia amb l'objectiu que s'implanti, cal pensar paral·lelament en un procés de seguiment d'aquesta terminologia en l'ús per comprovar si realment assolix aquesta implantació projectada. I no solament això, sinó que cal intentar també conèixer els motius que afavoreixen o obstaculitzen el canvi lingüístic que preveu la normalització per verificar-ne l'èxit o el fracàs. Uns resultats positius animarien a continuar la tasca i justificarien la intervenció en la llengua; uns resultats negatius evidenciarrien la necessitat de replantejar la tasca normalitzadora, no per eliminar-la, sinó per modificar-la i millorar-la perquè resulti eficaç. De fet, en els estudis d'implantació, tant a Catalunya (Vila, dir., Nogué i Vila, 2007; Valls, 2012) com a fora de Catalunya (Martin, 1998; Auger, 1999; Quirion, 2003, a Quebec; Chansou *et al.*, 1997; Delavigne i Gaudin, 1994, a França), s'ha plantejat, de forma més o menys explícita, l'existència d'un conjunt de factors que influencien la implantació de la terminologia oficial proposada per les autoritats en matèria de normalització, però només un s'ha dedicat específicament a la detecció d'aquests factors (Quirion i Lanthier, 2006).

Per contribuir a l'estudi de la implantació terminològica en la llengua catalana, a Montané (2012) proposàvem una metodologia d'anàlisi i seguiment de la terminologia, amb l'objectiu de fer emergir alguns factors que poden influir en la implantació o la no

implantació de les formes neològiques aprovades pel TERMCAT. En el treball que presentem ens centrarem en l'estudi d'un d'aquests factors, de caire lingüístic: la proximitat al terme original, encunyat habitualment en anglès, en un corpus especialitzat de l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

En treballs anteriors en aquest àmbit hem pogut observar que el grau d'implantació no és el mateix per a tots els termes normalitzats.¹ Inicialment, doncs, partint del supòsit que el grau d'implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana és heterogeni, hi hauria una sèrie de raons que explicarien aquesta heterogeneïtat. Creiem que corresponen a factors d'implantació. En general, els estudis d'implantació exposen de manera més o menys explícita les causes de l'èxit o del fracàs de la implantació. Alguns, a més, les engloben sota una denominació comuna —*variables d'implantation* (Quirion, 2003) o *facteurs favorisants et freins* (Gouadec, 1994)— fent referència al conjunt de factors que influencien, positivament o negativament, la implantació de la terminologia normalitzada. Quirion, concretament, els defineix de la manera següent:

Facteur que bonifie ou réduit les possibilités d'implantation d'un terme. Les variables terminologiques (brièveté, dérivabilité, motivation, etc.) et socioterminologiques (attitudes linguistiques, types de discours, rôles des locuteurs, résistance au changement, etc.) en sont des exemples (Quirion, 2003, p. 176).

D'altra banda, a l'hora de normalitzar un cas terminològic, el TERMCAT té en compte un conjunt de consideracions lingüístiques, terminològiques i sociolingüístiques, que recull sota la denominació de *critèris de normalització*. En la mateixa línia, Rondeau (1984) exposa una sèrie de criteris per a la tria de neònims en situacions de normalització lingüística, encara que adverteix que no són una garantia d'implantació. I, en general, hi ha un acord tàcit en l'àmbit de la normalització terminològica a considerar que la implantació de les unitats proposades depèn d'un conjunt de criteris o variables que sorgeixen en totes les anàlisis que es duen a terme per avaluar la repercussió de la normalització en l'ús:

[...] las decisiones que se toman en la normalización de términos deben proponer en todos los casos formas viables, teniendo en cuenta, al mismo tiempo, factores de tipo sociolingüístico, psicolingüístico y gramatical (Cabré, 1999, p. 32).

D'acord amb diverses obres, els factors d'implantació es poden classificar en les categories següents:

- factors lingüístics, que tenen a veure amb el sistema de la llengua, en l'àmbit formal i semàntic;
- factors terminològics, que estan relacionats amb

les característiques de l'àrea especialitzada d'ús del terme;

- factors sociolingüístics, que tracten el vessant pragmàtic i social dels termes, i
- factors procedimentals, que tenen a veure amb les accions dutes a terme per afavorir la difusió i la implantació de la terminologia normalitzada.

El ventall de factors d'implantació és molt ampli, però en aquest treball ens circumscriuim a l'estudi d'un factor lingüístic amb la consciència que en resten molts d'altres per analitzar. També assumim que, en general, un únic factor no determina la implantació d'un terme, sinó que sovint depèn de la influència de diversos factors en conjunt.

2 La proximitat al terme original com a factor d'implantació

Així doncs, a partir d'una metodologia d'anàlisi de la terminologia normalitzada creada *ad hoc*, que ens permet obtenir dades quantitatives i qualitatives per al seguiment de la implantació i la recerca de factors d'implantació, en aquest estudi pretenem verificar si els termes normalitzats més pròxims al terme original, encunyat en una altra llengua (majoritàriament, l'anglès) per fer referència al concepte, aconsegueixen implantar-se més en l'ús.

Els termes normalitzats poden presentar un paral·lelisme formal (en relació amb els manlleus) o un paral·lelisme semàntic (en relació amb els calcs lingüístics) amb el terme original. En aquesta ocasió ens centrarem exclusivament en l'estudi dels termes normalitzats que s'han format a partir de mecanismes de manlleu enfront dels que han estat formats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana (formals, funcionals o semàntics). Pretenem comprovar si el fet que els termes normalitzats siguin manlleus —adaptats o sense adaptar— i, per tant, siguin formalment més propers al terme original, és un factor que afavoreix la implantació de la terminologia normalitzada.

El fet que generalment el manlleu de l'anglès ja estigui en circulació en la llengua provocaria que un terme català formalment o semànticament proper tingués més possibilitats d'implantar-se satisfactòriament que una altra proposta més allunyada, construïda amb mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana. Aquest és un aspecte tractat a bastament en els estudis d'implantació terminològica. Gouadec (1994, p. 145) i Depecker (1997, p. xxv) es refereixen directament a la influència de l'anglès en les propostes de normalització. El primer la identifica com a llengua base de la informàtica, ja que observa que persisteix en el vocabulari dels programes i en la publicitat. Depecker planteja l'analogia formal amb la forma anglesa com un punt a favor de la implantació d'una proposta manllevada:

[...] la proximité du terme français avec le terme anglais : le terme anglais étant en général déjà dans l'usage, et dans cet usage, souvent prépondérant, une désignation française proche offre plus de chance de réussir (en permettant une meilleure reconnaissance) (Depecker, 1997, p. xxv).

Existeix un ampli repertori de recursos que serveixen per a l'actualització del lèxic català; no obstant això, no tots són igualment productius i tampoc tots els termes construïts amb aquests recursos no tenen la mateixa acceptació entre els usuaris de la llengua, almenys en l'àmbit d'especialitat de la informàtica i les TIC, on hi ha termes creats a partir dels recursos propis, però sobretot termes que recorren als mecanismes de manlleu.² El motiu que explica aquesta preferència cal buscar-lo probablement en el fet que la societat catalana importa la majoria d'innovacions tecnològiques i informàtiques, principalment de les comunitats angloparlants, i sobretot dels Estats Units, que són pioneres en el desenvolupament de les noves tecnologies. Això fa que les novetats arribin a través de la denominació original en anglès, que sol ser la primera que s'utilitza en el context català, i potser per això la que es percep com a més natural. Des del TERMCAT (2006, p. 51) també es té present que, si un concepte es comença a vehicular amb un manlleu, més tard és molt difícil generalitzar l'ús d'una alternativa catalana, i per això en aquestes situacions la normalització d'un manlleu (sovint adaptat) és habitual. Certament, en l'àmbit de la informàtica i les TIC, on les innovacions tecnològiques són tan freqüents, és difícil fer propostes amb prou rapidesa per impedir la ràpida difusió del manlleu anglès original.

A aquest fet cal afegir-n'hi d'altres que tenen a veure amb les característiques que presenta la denominació manllevada. En primer lloc, cal tenir en compte el component d'internacionalitat que incorporen els termes originals (creats en la llengua en la qual s'ha produït la innovació). Aquest component es reforça si les diverses llengües veïnes o les de comunicació internacional adopten propostes denominatives acostades formalment a l'original, de manera que el manlleu es converteix en una mena de forma de referència en l'àmbit internacional (TERMCAT, 2006, p. 51).

Relacionada amb la internacionalitat, també trobem la qüestió del prestigi de la llengua original, que juga a favor del manteniment del manlleu. Quirion (2004, p. 197) ho identifica com un factor que afavoreix la implantació de les formes pròximes a les denominacions en una altra llengua que es percep com a més prestigiosa, que normalment és l'anglesa, com a pionera de les innovacions en l'àmbit informàtic i tecnològic.

En segon lloc, sovint és difícil allunyar-se del manlleu perquè aquesta forma s'incorpora a la llengua com a referència biunívoca que s'adequa perfectament al concepte nou, i la proposta genuïna equivalent es pot apreciar com a inexacta (Gaudin, 1994, p. 71; TERMCAT, 2006, p. 58). Finalment, hi ha encara un altre aspecte

relacionat amb el manlleu que en podria afavorir la implantació, segons Gaudin (1994, p. 71): es tracta de la inseguretat lingüística. A vegades el desconeixement de l'anglès fa que s'atorgui un significat al manlleu que no incorpora la proposta genuïna (encara que el valor d'ambdós equivalents sigui idèntic en cadascuna de les llengües).

3 Corpus i metodologia d'anàlisi

Per validar o falsar el factor d'implantació proposat, analitzem un corpus escrit de l'àmbit de la informàtica i les TIC, que inclou textos especialitzats provinents de fonts diverses (des de l'Administració pública i l'àmbit acadèmic fins a textos de l'àmbit empresarial), d'un període de temps determinat (1997-2009). S'hi han inclòs diversos gèneres textuais: tesis doctorals, manuals i instruccions d'ús, articles i treballs d'investigació, informes, guies i material docent, apunts i treballs acadèmics, contribucions a congressos, informes d'activitats, etc.

Hem tractat informàticament el corpus mitjançant l'eina ESTEN,³ que permet agrupar els textos en funció de diversos criteris, fa el recompte de paraules de cadascun i en calcula l'índex de riquesa lèxica. El corpus textual definitiu consta de 565 documents que

recullen un total de 5.230.130 paraules. L'índex de riquesa lèxica és de 0,742467.

Del corpus textual de base n'hem extret el corpus terminològic, que constitueix el veritable objecte d'estudi. El conformen els casos normalitzats. Un cas normalitzat és el conjunt de denominacions que comparteixen el mateix sentit. Prenem com a referència el sentit expressat pel terme normalitzat oficialment pel Consell Supervisor del TERMCAT. En la pràctica, per tant, un cas normalitzat està constituït per formes normalitzades,⁴ formes no normalitzades i formes desestimades, en cas que n'hi hagi.

Les formes que constitueixen cada cas provenen de dues fonts:

- les formes normalitzades (termes normalitzats, sinònims, sinònims complementaris, sigles i abreviacions) i les formes desestimades han estat extretes de la Neoloteca;
- les formes no normalitzades s'han obtingut a partir del buidatge del corpus textual.

El corpus terminològic inclou els casos normalitzats que són objecte d'estudi en aquest treball. En total, hi ha 460 formes distribuïdes en 135 casos normalitzats.

A continuació, com a exemple, representem gràficament el procés de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS:⁵

NEOLOTECA	CORPUS TEXTUAL
<p>adreça d'interès f sin. preferit m</p> <p>es marca es referencia fr signet en bookmark en favourite</p> <p><Informàtica></p> <p>Adreça d'una pàgina web que un internauta visita i desa en la memòria del navegador a fi de poder accedir-hi fàcilment en ocasions posteriors.</p>	<p>(pdf_203) Convé tenir ben endreçats els favorits o marcadors dels ordinadors que utilitzen els usuaris per facilitar-ne la localització. (pdf_117) Premeu d'acord i la vostra adreça preferida ja es mostrarà a la barra d'eines de les adreces d'interès. (pdf_28) Un altre dels elements propis dels navegadors que faciliten la navegació és la secció de favorits o bookmarks: es tracta d'una llista d'adreces URL de pàgines que el lector ha decidit guardar per tal de tenir-hi un accés directe. (doc_11) Des de la icona: ens apareix al marge esquerre de la finestra una columna on tenim el contingut dels nostres favoritos. (doc_12) Cal anotar que els programes navegadors actualment utilitzats en el mercat permeten determinades funcions per gestionar i organitzar la navegació de l'usuari (historial de navegació, adreces favorites, establir la plana principal, opcions de configuració...).</p>
CAS NORMALITZAT	
ADREÇA D'INTERÈS	
<p>adreça d'interès preferit adreça favorita adreça preferida bookmark favorit favorito marcador</p>	<p>terme normalitzat sinònim normalitzat forma no normalitzada forma no normalitzada forma no normalitzada forma no normalitzada forma no normalitzada forma no normalitzada</p>

TAULA I. Exemple de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

Un cop extretes del corpus textual totes les unitats que constitueixen el corpus terminològic, cal analitzar-les exhaustivament. D'acord amb els objectius de la recerca, en la tesi doctoral vam construir una metodologia d'anàlisi de la implantació en diferents plans, que s'interrelacionen: en primer lloc, establim l'estatus de cada unitat terminològica, és a dir, la seva condició respecte de la norma; en segon lloc, realitzem una anàlisi lingüística des del punt de vista estructural i formal; a continuació, indiquem la seva presència en els diccionaris, i, finalment, realitzem un càlcul de la implantació de cada terme, a partir de la seva freqüència d'aparició en el corpus textual de l'àmbit de la informàtica i les TIC prèviament constituït. Aquesta proposta metodològica, organitzada en plans d'anàlisi, pretén posar de manifest diverses característiques intrínseques i extrínseques dels termes que poden influir en la seva implantació.

Per als objectius que perseguim en l'estudi que presentem ens interessa centrar-nos només en l'establiment de l'estatus, com a punt de partida de l'anàlisi d'implantació (ja que estableix la diferència entre les formes normalitzades i les no normalitzades); l'anàlisi formal dels termes, per observar-ne el mecanisme de formació, i el càlcul de la implantació, ja que és l'eix vertebrador a partir del qual es poden establir graus d'implantació i observar l'èxit o el fracàs de les propostes de normalització.

Per al càlcul de la implantació hem utilitzat el que Quirion (2003, p. 122) anomena *coeficient d'implantació* (CI): un índex que estableix per a cada cas normalitzat una relació entre el nombre d'ocurrències d'un terme del cas i el nombre total d'ocurrències de tots els termes del cas. Així doncs, esquemàticament, el coeficient d'implantació es calcula de la manera següent:

$\frac{\text{nombre d'ocurrències d'un terme X del cas Y}}{\text{nombre d'ocurrències de tots els termes del cas Y}} = \text{coeficient d'implantació del terme X}$

TAULA 2. Càlcul del coeficient d'implantació

D'acord amb aquest índex, un terme que s'usa sistemàticament per fer referència a un cas normalitzat té un coeficient d'implantació d'1, és a dir, sempre que s'hi fa referència s'utilitza aquest terme. En l'altre extrem, un terme amb coeficient 0 implica que no s'utilitza mai per denominar el cas en qüestió.

Com que el coeficient d'implantació és un valor que oscil·la entre 0 i 1, cal establir uns barems d'implantació, ja que, tal com afirma Martin (1998, p. 67), cal tenir un punt de referència. Així doncs, considerem que tenen un grau d'implantació alt els termes que se situen entre 0,75 i 1 i un grau baix els que tenen un coeficient d'entre 0 i 0,25. Els valors intermedis obtenen un grau d'implantació mitjà.

4 El paper dels manlleus en la implantació de la terminologia catalana

L'objectiu que perseguim en aquest estudi és comprovar si el paral·lelisme que mantenen les unitats terminològiques catalanes amb el terme del qual provenen, encunyat originalment en una llengua estrangera, està relacionat amb la implantació dels termes catalans. Els manlleus són unitats que prenen directament la forma i el sentit d'una paraula ja formada en una altra llengua per incorporar-los a la pròpia. El resultat d'aquest procés pot ésser un manlleu adaptat a les regles ortogràfiques i fonològiques del català o un manlleu no adaptat, que conserva exactament la forma de la unitat estrangera.

D'acord amb estudis previs, els termes normalitzats formats a partir de mecanismes de manlleu aconseguirien implantar-se més en l'ús que els termes que han estat creats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana (formals, funcionals o semàntics). Aquesta hipòtesi està íntimament relacionada amb un factor d'implantació al qual gairebé tots els reculls que hem revisat fan referència: la proximitat formal del terme amb els equivalents de les llengües de comunicació internacional. Si tenim en compte que l'anglès s'ha instituït com a *lingua franca* internacional, almenys en l'àmbit de la informàtica i les TIC, ja que sol ser la llengua d'origen de les innovacions tècniques que es produeixen en aquest camp, podem generalitzar com a factor d'implantació la proximitat formal amb el terme original anglès.

En el corpus terminològic hi ha 189 termes formats per mecanismes de manlleu, la qual cosa representa un 41,1 % de les unitats totals, una xifra molt elevada si tenim en compte que en el 58,9 % restant s'hi agrupen tots els termes formats a partir de recursos propis de la llengua catalana (formals, funcionals i semàntics).⁶ Aquestes 189 unitats es reparteixen en 28 manlleus adaptats (14,8 %) i una majoria de 161 manlleus sense adaptació (85,2 %).

Pel que fa a l'estatus, trobem manlleus tant entre les formes normalitzades com entre les no normalitzades. Tot i això, cal destacar la relativament alta freqüència de manlleus entre les formes normalitzades, malgrat la política restrictiva que segueix el TERMCAT (2005, p. 27) per a aquestes propostes, la qual estableix que cal prioritzar l'alternativa catalana formada a partir de procediments neològics propis i, si no és possible, cal intentar adaptar el manlleu al sistema lingüístic del català; l'adopció de la forma manllevada sense modificacions és l'últim recurs. No obstant això, el TERMCAT també fa èmfasi en el fet que cal analitzar cada cas individualment:

No es pot oblidar que el lèxic de la llengua no és d'una regularitat sistemàtica i, per això, cada unitat manllevada d'una altra llengua ha de ser analitzada acuradament en la seva especificitat. Només tenint presents alhora tots els criteris es pot decidir quina és la forma més adequada en cada ocasió (TERMCAT, 2005, p. 28).

Els criteris que intervenen en la decisió de normalització tenen a veure amb les tendències terminològiques de cada àrea temàtica, l'opinió dels especialistes, el tractament que ha rebut el manlleu en les llengües més properes al català, etc.

En la taula 3 resumim la distribució de les unitats manllevades del corpus terminològic en els diversos estatus:

	Estatus	Manlleu no adaptat	Manlleu adaptat	Exemples
Formes normalitzades	Terme normalitzat	5,3 %	5,8 %	byte, escàner
	Sinònim normalitzat	0,5 %	0,5 %	hacker, xat
	Sinònim complementari	0 %	1,1 %	plòter, burdètica
	Sigla normalitzada	4,2 %	0 %	PDA, WWW
Formes no normalitzades	Forma desestimada	1,1 %	0,5 %	ad, cuquí
	Variant ortogràfica	0,5 %	2,6 %	doble click
	Variant morfosintàctica	0,5 %	0,5 %	PDA, emoticó
	Variant lèxica manllevada	7,3 %	3,7 %	host, webmàster

TAULA 3. Classificació dels manlleus d'acord amb l'estatus

Per una banda, en la taula 3 observem que el TERMCAT actua de forma especialment poc restrictiva pel que fa a l'entrada de manlleus en l'àmbit de la informàtica i les TIC, suposem que a causa de la marcada influència anglesa que rep aquesta àrea, la qual ja ha estat detectada també en altres llengües romàniques (Gouadec, 1994, p. 194). Entre les formes normalitzades hi trobem tant unitats adaptades (7,4 %) com unitats sense adaptar (10 %) i, de fet, les segones són majoritàries.

Per una altra banda, veiem també que, entre les formes no normalitzades, les més habituals són les que no s'han adaptat al sistema lingüístic català (un 75,1 % enfront del 7,3 % de manlleus adaptats). Aquesta és una situació esperable, si tenim present que la simple adopció d'una forma forana és el mecanisme més senzill i, a més, presumiblement assegura un significat exacte, cosa que també ha observat Gaudin (1994, p. 71) per al francès.

Per obtenir resultats sobre el paper dels manlleus com a factor d'implantació, hem decidit analitzar exclusivament el comportament de les formes normalitzades creades a partir de mecanismes de manlleu. En el corpus terminològic localitzem 33 unitats que responen a aquest criteri: 14 manlleus adaptats i 19 sense adaptar.

Cal fer notar que a vegades el TERMCAT fa circular, juntament amb una forma catalana preferent, una altra forma alternativa que sovint és un manlleu. Imaginem que la intenció és donar una alternativa normalitzada més viable en termes d'implantació, per si la forma preferent no arriba a instal·lar-se en l'ús. Trobem exemples d'aquesta estratègia en casos com ara FURONER -A (sinònim normalitzat: hacker), TRAÇADOR (sinònim complementari: plòter) o DISC COMPACTE (sigla normalitzada: CD). Pel que fa a les sigles manllevades, que

representen un percentatge alt dels manlleus normalitzats (un 14,2 %), el mateix TERMCAT reconeix que són habituals en l'àmbit de la informàtica i d'alguna manera també justifica el fet que el terme desenvolupat no s'utilitzi:

Pel que fa a la informàtica, per exemple, seran habituals les denominacions creades a partir de sigles, sovint angleses, i fins i tot sense una correspondència generalment coneguda amb una forma desplegada (TERMCAT, 2006, p. 51).

Aquest fet també explica per què la quantitat de manlleus normalitzats és tan alta (un 24,4 % de les formes normalitzades ho són), malgrat les directrius de la política de normalització de la terminologia catalana per als manlleus, que prioritzen l'alternativa catalana (TERMCAT, 2005, p. 27).

La distribució de les formes normalitzades manllevades d'acord amb el grau d'implantació que obtenen és la següent:

Grau d'implantació		Freqüència		Exemples
Grau baix 15,2 %	CI = 0	2	6,1 %	W3, burdètica
	CI baix	3	9,1 %	bàner, PDA, WWW
Grau mitjà 30,3 %		10	30,3 %	emoticona, bloc
Grau alt 54,6 %	CI alt	13	39,4 %	píxel, hacker
	CI = 1	5	15,2 %	script, telemàtica
		33	100 %	

TAULA 4. Graus d'implantació de les formes normalitzades creades per mecanismes de manlleu

Com podem observar en la taula 4, la implantació dels manlleus normalitzats és alta, ja que més de la meitat s'implanta amb èxit, un percentatge força elevat assolint un grau d'implantació mitjà (30,3 %) —i per tant podem considerar que està en via d'implantació— i només una quantitat petita de formes fracassa en la implantació (15,2 %). Estadísticament, aquesta distribució percentual presenta diferències significatives (valor p : 0,0028).

Entre aquestes unitats hi trobem sobretot termes normalitzats, però també altres formes normalitzades, la majoria de les quals són manlleus sense adaptar (*W3*, *PDA*, *WWW*, *CPU*, *DNS*, *ROM*, *hacker*, *CD*, *RAM*) i molt poques són manlleus adaptats (*burdòtica*, *plòter*, *xat*). Observem que en alguns casos aquesta forma normalitzada alternativa té èxit i s'implanta per sobre del terme normalitzat del cas corresponent (per exemple, en *MEMÒRIA D'ACCÉS ALEATORI* i *FURONER -A*, *RAM* i *hacker* obtenen graus d'implantació alts i els termes normalitzats corresponents, un *CI* de 0). En canvi, en altres ocasions, la situació s'inverteix i el manlleu normalitzat com a sinònim o com a sigla no triomfa i ho fa el terme normalitzat (és l'exemple d'*OFIMÀTICA* i *WEB*, en què els termes normalitzats obtenen graus d'implantació alts i les alternatives normalitzades *burdòtica* i *W3*, un *CI* de 0). Aquesta última situació explica per què hi ha manlleus normalitzats que fracassen en la implantació (*W3*, *WWW*, *burdòtica*, *PDA*); si no, gairebé tots els manlleus es distribuïrien en graus mitjans i alts d'implantació.

A més, si observem la situació de les formes normalitzades manllevades que no reïxen en la implantació, podem extreure'n una tendència rellevant, que corrobora també la nostra hipòtesi, ja que els concurrents d'aquestes formes són igualment manlleus, en la majoria dels casos. Les dades de concurrència mostren que hi ha dos motius que expliquen per què alguns manlleus no adaptats no s'implanten amb èxit:

- Són termes que formen part d'un cas tetradenominatiu o polidenominatiu i, per tant, són casos de molta variació denominativa; per exemple, *agent* forma part d'un cas constituït per vuit termes (*agent*, *robot*, *agent cercador*, *agent de cerca*, *robot informàtic*, *robot electrònic*, *programa robot*, *robot web*).
- El terme que triomfa en la implantació és un altre manlleu; per exemple, *web* (terme normalitzat) s'utilitza més que *WWW* i que *W3*, que està completament en desús.

Pel que fa als manlleus que han estat adaptats a les regles de la llengua catalana, les raons que expliquen per què no estan en ús també contribueixen a reforçar la hipòtesi plantejada, perquè els concurrents també són manlleus:

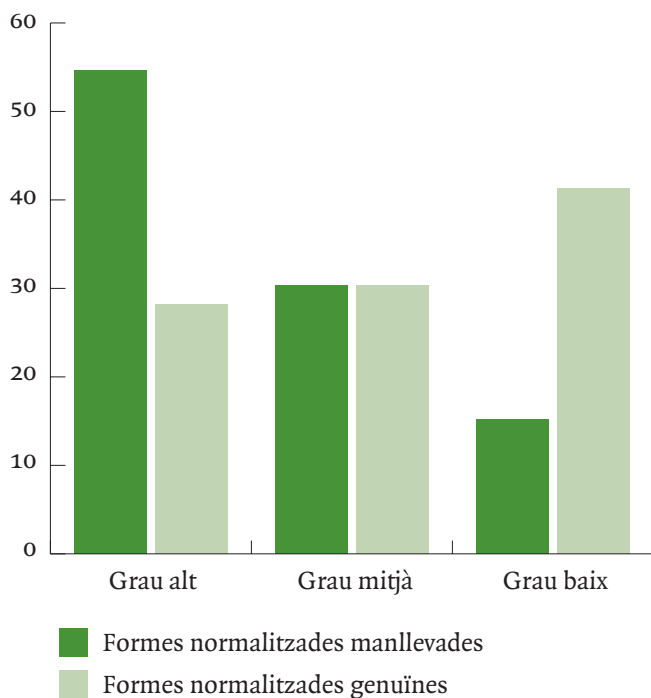
- Són termes que formen part d'un cas polidenominatiu que sovint inclou molta variació ortogràfica, causada segurament per intents diversos d'adaptació del manlleu; per exemple, *escàner* està inclòs en un cas amb cinc termes: el manlleu sense adaptar *scanner* i quatre intents diferents d'adaptació: *escàner*, *escaner*, *escanner*, *escànnner*.
- El terme concurrent que s'implanta amb èxit és el manlleu no adaptat equivalent; per exemple, *banner* s'utilitza molt més que la forma adaptada *bàner*.

Per acabar de confirmar la hipòtesi, comparem els resultats d'implantació dels manlleus normalitzats amb els resultats que presenten les formes normalitzades que s'han creat a partir de mecanismes formals, funcionals o semàntics. Hi ha 138 formes que responen a aquestes característiques i es distribueixen de la manera següent pel que fa a la implantació:

Grau d'implantació		Freqüència		Exemples
Grau baix 41,3 %	CI = 0	23	16,7 %	memòria viva, inundació
	CI baix	34	24,6 %	microprogramari, PMF
Grau mitjà 30,4 %		42	30,4 %	enllaçat -ada, correu brossa
Grau alt 28,2 %	CI alt	30	21,7 %	programari, mapa de bits
	CI = 1	9	6,5 %	versió beta, ofimàtica
		138	100 %	

TAULA 5. Graus d'implantació de les formes normalitzades creades per mecanismes formals, funcionals o semàntics

Com podem observar, els resultats no s'equiparen amb els que mostrava la taula 4 amb les formes manllevades. Entre els termes creats a partir de mecanismes propis, hi ha una majoria que no aconsegueix implantar-se (41,3 %) i una minoria que assolint graus d'implantació alts (28,2 %). Només els termes que obtenen un grau mitjà presenten percentatges similars als obtinguts pels manlleus. Encara que les diferències entre aquests percentatges no són gaire acusades, són estadísticament significatives (valor p : 0,0470). D'acord amb això, fins i tot podríem dir que els resultats d'implantació per als manlleus normalitzats i per a la resta de formes normalitzades, formades per mecanismes neològics propis del català, són gairebé oposats. Mostrem la comparació entre els graus d'implantació que presenten els uns i els altres en el gràfic següent:

GRÀFIC I. Graus d'implantació comparats entre les formes normalitzades creades per mecanismes de manlleu i les creades per mecanismes formals, funcionals o semàntics

En definitiva, podem arribar a la conclusió que el fet que els termes normalitzats siguin manlleus i, per tant, mantinguin un paral·lelisme formal (i semàntic) amb el terme original és un factor que contribueix a la seva implantació. No obstant això, cal no oblidar que el recurs al manlleu no es pot generalitzar i que les àrees tècniques i tecnològiques no haurien de concentrar una quantitat excessiva de manlleus: «Si això passés, indicaria que la llengua ha perdut vitalitat interna per a la creació de mots amb recursos propis i que a la llarga perdria la fesomia de genuïtat en alguns camps» (Cabré, 1995, p. 299).

5 Consideracions finals

La proximitat amb el terme original és un dels criteris més comentats en els estudis d'implantació terminològica. Està relacionada amb la internacionalitat del coneixement especialitzat, d'acord amb la qual es tendeix a buscar solucions vàlides interlingüísticament. Seguint aquest principi, es prefereixen les formes que mantenen un paral·lelisme formal amb les adoptades en altres llengües, sobretot en llengües properes com

ara el francès o el castellà. I això s'aconsegueix si es pren com a referència el terme creat en origen, que habitualment és en anglès en l'àmbit de la informàtica i les TIC.

En aquest àmbit, a més, cal tenir en compte que la influència de l'anglès és molt important, perquè les innovacions es produeixen sobretot a l'Amèrica del Nord i, per tant, s'anomenen inicialment en anglès. Per això la correspondència de les formes amb les opcions preses en aquesta llengua és fonamental, tant per adequar els termes neològics a l'àmbit com per mantenir una analogia formal amb la resta de termes que s'hi utilitzen. El mateix TERMCAT reconeix que els termes de les noves tecnologies es caracteritzen pel seu origen anglès (TERMCAT, 2006, p. 50), i per aquest motiu el tipus de creació neològica més habitual és l'adaptació de manlleus.

A més, les formes angleses són difícils de substituir si no és amb propostes fermes i amb moltes possibilitats d'èxit. Sigui per qüestions de prestigi de la llengua original (Quirion, 2004) o per facilitar el reconeixement del terme, ja que normalment el manlleu ja està en ús (Depecker, 1997), el paral·lelisme amb l'anglès és una de les característiques més rellevants dels termes normalitzats per garantir-ne la implantació. Així ho ha demostrat aquest estudi que hem realitzat i que ens ha permès validar la nostra hipòtesi, ja que hem comprovat que els manlleus normalitzats (adaptats i no adaptats), com a unitats que mantenen un paral·lelisme formal amb els termes originals en anglès, tendeixen a implantar-se satisfactòriament de forma significativa. Hem observat, fins i tot, que la raó que explica per què alguns d'aquests manlleus no s'implanten és la concurrència amb un altre manlleu, que sol ser el manlleu no adaptat, en els casos que s'ha normalitzat un manlleu adaptat a la llengua catalana.

Aquesta conclusió ens podria dur a recomanar l'adopció i adaptació de manlleus per a les propostes normalitzades. Això no obstant, no volem acabar sense recordar que, encara que s'hagi demostrat que aquest és un factor d'implantació clau, la generalització del manlleu en la terminologia catalana no és ni aconsellable ni viable, perquè té implicacions en la fesomia i l'essència de la llengua. No ho és si volem contribuir a conservar la genuïtat de la llengua i si creiem que el català té la vitalitat interna suficient per projectar-se com a llengua de comunicació apta en qualsevol context especialitzat. I creiem que la té, per això cal trobar un equilibri entre la genuïtat i el manlleu. ✿

Bibliografia

- ALONSO, Araceli; YZAGUIRRE, Lluís de; FOLGUERA, Rosana; TEBÉ, Carles (2002). «La mesura de la implantació terminològica: dades, variables i resultats». A: CABRÉ, M. Teresa; DOMÈNECH, Meritxell (ed.). *Terminologia i Serveis Lingüístics: I Jornada sobre Terminologia i Serveis Lingüístics (18 de maig de 2001)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 123-136.
- AUGER, Pierre (1986). «Francisation et terminologie: l'aménagement terminologique». A: RONDEAU, Guy; SAGER, J. Carlos (ed.). *Terminologie 84. Terminologie et coopération internationale*. Québec: Girsterm, p. 47-55.
- AUGER, Pierre (1999). *L'implantation des officialismes halieutiques au Québec: Essai de terminométrie*. Québec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 37)
- CABRÉ, M. Teresa (1995). «Terminologia i diccionaris II». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* [Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat], vol. XXXI: Miscel·lània Germà Colon, núm. 4, p. 277-305.
- CABRÉ, M. Teresa (1999). «La normalización de la terminología en el proceso de normalización de una lengua: algunas precisiones». A: NARVAJA, Elvira (dir.). *Políticas Lingüísticas para América Latina: Actas del Congreso Internacional*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires. Facultad de Filosofía y Letras. Instituto de Lingüística, p. 25-38.
- CHANSOU, Michel (dir.); DEPECKER, Loïc (ed.) [et al.] (1997). *La mesure des mots: Cinq études d'implantation terminologique*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen.
- COT, Esther (2011). *Anàlisi de la implantació terminològica en l'àmbit de la gastronomia asiàtica*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [Treball acadèmic de quart curs de la llicenciatura de Traducció i Interpretació]
- DELAUVIGNE, Valerie; GAUDIN, François (ed.) (1994). *Terminologies Nouvelles, 12: Implantation des termes officiels*.
- DEPECKER, Loïc (1997). «Introduction». A: CHANSOU, Michel (dir.); DEPECKER, Loïc (ed.) [et al.]. *La mesure des mots: Cinq études d'implantation terminologique*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen, p. VII-XXXVII.
- FONT, Marc (2011). *Estudi d'implantació terminològica del surf de neu*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [Treball acadèmic de quart curs de la llicenciatura de Traducció i Interpretació]
- GAUDIN, François (1994). «De la francisation à l'insécurité linguistique». *Terminologies Nouvelles, 12: Implantation des termes officiels*, p. 67-72.
- GOUADEC, Daniel (1994). «Implantation des termes officiels de l'informatique. Attestations, francisation, normalisation, assimilation». *Terminologies Nouvelles, 12: Implantation des termes officiels*, p. 141-147.
- MARTIN, André (1998). *Les mots et leurs doubles: Étude d'implantation de la terminologie officialisée dans le domaine de l'éducation au Québec*. Québec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 36)
- MONTANÉ, M. Amor (2007). *La implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana. Primera aproximació*. Projecte de tesi. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- MONTANÉ, M. Amor (2010). «Mecanismes d'actualització del lèxic: com poden influir en la implantació de la terminologia en català?». A: COROMINA, Eusebi; MESTRES, Josep M. (cur.). *Aspectes de terminologia, neologia i traducció*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Terminologia; Universitat de Vic, p. 133-151. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 2)
- MONTANÉ, M. Amor (2012). *Terminologia i implantació: Anàlisi d'alguns factors que influencien l'ús dels termes normalitzats de la informàtica i les TIC en llengua catalana*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- QUIRION, Jean (2003). *La mesure de l'implantation terminologique: Proposition d'un protocole. Étude terminométrique du domaine des transports au Québec*. Québec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 40)
- QUIRION, Jean (2004). «État de la question sur la nature des facteurs d'implantation terminologique». A: *Colloque International sur la Traduction : Traduction et Francophonie. Traduire en Francophonie*. Rennes (France), Université Rennes 2, 12 et 13 septembre 2003. Paris: Maison du Dictionnaire, p. 193-200.
- QUIRION, Jean; LANTHIER, Jacynthe (2006). «Intrinsic qualities favouring term implantation: verifying the axioms». A: BOWKER, Lynne (ed.). *Lexicography, terminology and translation: Text-based studies in honour of Ingrid Meyer*. Ottawa: University of Ottawa Press, p. 107-118.
- RONDEAU, Guy (1984). *Introduction à la terminologie*. 2a edició. Québec: Gaëtan Morin Éditeur.
- TERMCAT (2005). *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- TERMCAT (2006). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- VALLS, David (2012). *Estudi sobre la implantació del vocabulari d'electrònica*. [Treball de recerca de la Universitat de Barcelona]
- VILA, Francesc Xavier (dir.); NOGUÉ, Marina; VILA, Ignasi (2007). *Estudis d'implantació terminològica: Una aproximació en l'àmbit dels esports*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- YZAGUIRRE, Lluís de; TEBÉ, Carles; ALONSO, Araceli; FOLGUERA, Rosana (2003). «El seguimiento de la implantación de términos vía Internet: estrategias de cálculo y control». A: *Terminología e Industrias da Língua. Actas do VII Simpósio Ibero-Americano de Terminologia RITerm*. Lisboa: ILTEC; Unión Latina; Fundação Calouste Gulbenkian, p. 323-336.

Notes

1. Vegeu, per exemple, Montané (2007 i 2010) per observar dades d'implantació.
2. En alguns estudis d'implantació que s'han dut a terme en l'àmbit dels esports (Vila, dir., Nogué i Vila, 2007) també s'ha apuntat aquesta idea.
3. ESTEN (<http://esten.iula.upf.edu>) és una eina de seguiment de la terminologia normalitzada desenvolupada pel grup de recerca IULATERM, de l'Institut de Lingüística Aplicada (IULA), en col·laboració amb el TERMCAT, que ha estat finançada per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.
4. Cal dir que, malgrat que hi ha denominacions normalitzades que no han estat localitzades en el corpus textual, aquestes també formen part dels casos normalitzats corresponents, perquè són unitats que han estat aprovades pel TERMCAT i, per tant, resulten rellevants per a l'estudi de la implantació terminològica.
5. Prenem el terme normalitzat com a principal pel Consell Supervisor del TERMCAT com a forma de referència per identificar cada cas normalitzat. Per aquest motiu, la diferenciem tipogràficament amb lletra versaleta.
6. Les proves estadístiques han determinat que l'interval percentual que correspondria a la freqüència real de termes formats per mecanismes de manlleu en l'àmbit de la informàtica i les TIC estaria entre el 37,3 % i el 44,4 %, mentre que el corresponent als termes creats a partir de mecanismes propis estaria entre el 55,4 % i el 62,5 % (ambdós intervals han estat calculats sobre un 9 % de possibilitats d'encert).